

**НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ
ФАКУЛТЕТА БЕЗБЕДНОСТИ
УНИВЕРЗИТЕТА У БЕОГРАДУ**

Одлуком Наставно – научног већа Факултета безбедности број _____ од _____ 2016. године именована је Комисија за оцену докторске дисертације кандидата мр Милана Миљковића под насловом: „Посебност информационих операција у раду савремених обавештајних служби“, у следећем саставу:

- 1) Др Радомир Милашиновић, редовни професор
- 2) Др Владимир Н. Цветковић, редовни професор
- 3) Др Драган Симић, редовни професор

Комисија је темељно прегледала и проучила наведену докторску дисертацију и на основу изнетог мишљења чланова Комисије Наставно – научног већа подноси следећи:

РЕФЕРАТ
о завршеној докторској дисертацији

I Основни подаци о кандидату и дисертацији

Кандидат је, уз пријаву докторске дисертације, приложио биографију, уверење о стеченом академском називу магистра војних наука и нацрт пројекта докторске дисертације са начелном структуром рада и пописом полазне литературе.

Кандидат је, сходно постављеном нацрту пројекта истраживања, одредио проблем и предмет свог рада, поставио хипотезе и циљеве истраживања, изложио начин самог истраживања и указао на његову научну и друштвену оправданост.

Милан Миљковић рођен је 1970. године у Прокупљу. У Београду је завршио основну и средњу школу. Војну академију у Београду завршио је 1993. године. Од 1993. године ради у Војсци Србије, а од 2005. године запослен је у Министарству одбране Републике Србије где и сада ради. На Војној академији је 2007. године магистрирао са темом „Повезаност обавештајног обезбеђења и психолошко-пропагандног деловања у Војсци Србије на тактичком и оперативном нивоу“. Пријавио је докторску дисертацију 2009. године на Факултету безбедности.

Од 2010. године, из Министарства одбране, упућен је на рад у Канцеларији Савета за националну безбедност и заштиту тајних података Владе Републике Србије, где и сада ради.

Кандидат је објавио већи број научних и стручних радова:

1. Милан Миљковић: *Повезаност обавештајног обезбеђења и психолошко-пропагандног деловања у Војсци Србије на тактичком и оперативном нивоу*, магистарска теза, Војна академија Војске Србије, 2007. године.
2. Милан Миљковић: *Психолошке операције оружаних снага САД у Ираку*, магазин *Одбрана*, број 37/2007.
3. Милан Миљковић: *Савремене психолошке операције оружаних снага*, општевојни научни часопис *Војно дело*, број 3/2008.
4. Милан Миљковић: *Немачке војне јединице за психолошке операције*, војно стручни и интервидовски часопис *Нови гласник*, број 4/2008.
5. Милан Миљковић, Снежана Ђокић: *Војно и пропагандно коришћење сајбер простора – идеално оружје*, магазин *Одбрана*, број 90/2009.
6. Милан Миљковић: *Информационо ратовање у савременој војној теорији и пракси*, општевојни научни часопис *Војно дело*, број 2/2010.
7. Милан Миљковић: *Оцене САД о способности Народноослободилачке армије Р. Кине за вођење сајбер ипцијунаже*, општевојни научни часопис *Војно дело*, број 2/2012.
8. Милан Миљковић, Горан Матић: *Прилог дефинисању и класификацији нападних и обавештајних операција у сајбер простору*, часопис *Безбедност*, Министарство унутрашњих послова, Београд, број 3/2013.
9. Милан Миљковић, Горан Матић: *Информационе операције и концепти информационе моћи и информационе безбедности*, XX научностручна и бизнис конференција, YUINFO 2014, март 2014.
10. Милан Миљковић, Горан Матић: *Заштита националне критичне инфраструктуре у сајбер простору*, Међународна конференција „Заштита националне критичне

инфраструктуре – регионалне перспективе“, Факултет Безбедности, Београд, децембар 2013.

Научна и стручна оријентација кандидата мр Милана Миљковића може се разумети као развојна – од проучавања психолошко-пропагандног деловања, преко истраживања обавештајног рада, војних активности у сајбер простору и информационих операција, до проучавања међузависности ових феномена, што је остварено израдом пројекта докторске тезе на тему „Посебност информационих операција у раду савремених обавештајних служби“. Његови радови се одликују како теоријско-методолошком утемељеношћу тако и оригиналним приступом у разматрању сложених безбедносних феномена.

Докторска дисертација кандидата мр Милан Миљковић под насловом: „Посебност информационих операција у раду савремених обавештајних служби“ написана је на укупно 377 страна основног текста. У попису коришћене литературе наведено је укупно 303 библиографских јединица и то 194 књига, монографија, саопштења на конференцијама, мастер радова, магистарских теза и докторских дисертација, 109 извора са интернета, међу којима је бројна стручна и научна литература из области обавештајног рада, информационих операција, обмањивања и дезинформисања. Дисертација садржи 22 табеле, 16 шема и 33 графикана.

Докторска дисертација садржи девет међусобно повезаних основних поглавља: Увод и теоријско-методолошки оквир истраживања (стр. 1-17), Основна обележја информационих операција (стр. 18-31), Основна обележја савремених обавештајних служби (стр. 32-58), Посебност информационих операција у обавештајном раду (стр. 59-124), Посебност информационих операција у контраобавештајном раду (стр. 125-200), Посебност информационих операција у субверзивном раду (стр. 201-303) и Анализа посебности информационих операција у раду обавештајних служби – резултати добијени интервјуисањем (стр. 304-338), Закључак (стр. 338-353) и Литература (стр. 356-377).

II Предмет и циљ докторске дисертације

Предмет докторске дисертације је истраживање специфичности информационих операција у раду савремених обавештајних служби, као свеукупност посебности задатка,

организације рада и организационих целина обавештајних служби усмерених на извођење информационих операција у оквиру обавештајног, контраобавештајног и субверзивног рада.

У образложењу проблема истраживања кандидат полази од чињенице да у информационом добу информације постају све важније за националну безбедност. Као значајно средство за вођење сукоба у информационом добу користе се *информационе операције*, које се дефинишу као активности које се предузимају ради утицаја на непријатељске информације и информационе системе, док се њима у исто време штите сопствене информације и информациони системи.

У савременом информационом друштву императив је информациона доминација у животно важним областима, односно информациона супериорност, која се у доктринарним документима развијених земаља дефинише као способност прикупљања, обраде и достављања тачних информација правим особама, на правом месту и у право време, у разумљивом и употребљивом облику, уз истовремено онемогућавање противника да учини исто. Као последица такве праксе, у савременим безбедносним теоријама друге половине XX века, поред традиционалних елемената националне моћи, посебно се издвојила *моћ у информационој сфери*, која подразумева способност појединца, организације, групе, државе, или другог субјекта безбедности да, користећи информације и информационо-комуникациону технологију, утиче на информације, ставове и одлуке другог субјекта безбедности.

С друге стране, свака држава која у информационом добу жели да заштити своје националне интересе и безбедност, суочава се са проблемом ефикасне заштите националне информационе сфере. Као потврду наведене тезе, у савременим безбедносним теоријама говори се о *информационој безбедности* и њеном значају за националну безбедност. Због тога у информационом добу, значај познавања и примене информационих операција у одбрани националне безбедности добија на значају, јер искуства показују да информационе операције постају важно средство за парирање на међународној сцени.

Наведени ставови актуелизују и намећу питање научне обраде феномена сукоба у информационој сфери, тј. информационих операција као важног средства за остварење информационе безбедности и моћи, а тиме и важног средства за парирање на

међународној сцени.

Када је у питању однос обавештајне службе и одбране националне безбедности, савремени теоријски приступи третирају обавештајну службу као важну компоненту националне власти и основни елемент у доношењу одлука у вези са националном безбедношћу, одбраном и иностраним пословима. Савремене обавештајне службе, у оквиру делокруга свога рада, спроводе обавештајне и контраобавештајне садржаје, као и субверзивна дејства, користећи специфичне методе, средства и технике. Анализа доступне научне и стручне литературе, указује да обавештајне службе у свом раду често користе психолошке операције, обмањивање и дезинформисање, технике које савремена теорија сврстава у информационе операције. У информационом добу, које се карактерише „обиљем информација“ које су доступне разним корисницима, бројни мас-медији и комуникационе мреже омогућавају широку примену психолошких операција, обмањивања и дезинформисања за утицај на стране ентитете. Такође, модерне обавештајне службе користе се најновијим научним достигнућима у области компјутерске и информационо-комуникационе технологије са циљем спровођења обавештајног и контраобавештајног рада, али и реализације субверзивних дејстава. Нови „сајбер простор“ пружио је велике могућности не само за извиђање противничких компјутерских система него и за извођење напада посредством рачунарских мрежа на противничке информационе системе. Имајући у виду да тенденције развоја савремених обавештајних служби, иду у правцу ширења њихових активности у информационој сфери, као и актуелност примене информационих операција, а поготово операције у сајбер простору које су у жижи интересовања теоретичара и стручњака из области безбедносних наука, наметнула се потреба научне обраде феномена употребе информационих операција у раду обавештајних служби.

Масовна употреба информационо-комуникационе технологије изнедрила је нове претње и отежала идентификацију актера безбедносних претњи. Актери претњи у новом амбијенту могу бити различити – државни, подржавни и транснационални субјекти. У савременом глобалном окружењу и у условима када још није завршена економска и политичка стабилизација држава и друштва након ратова на тлу бивше Југославије, информациона сфера Србије безбедносно је врло „рањива“. С друге стране, актуелна *Стратегија националне безбедности Србије* садржи само мере за одбрану националне безбедности у сфери одбране, спољне политике, културе, економије, али не и у

информационој сфери. У таквим условима свакако има места за примену информационих операција у функцији одбране националне безбедности, са посебним освртом на улогу безбедносних служби Републике Србије у њиховом извођењу.

Сprovedено истраживање допринело је, на теоријском нивоу, научном опису и разјашњењу појмовног и терминолошког апарата за активности које се у савременим безбедносним теоријама сврставају у информационе операције обавештајних служби. Објашњавањем и описивањем задатака, метода, организације, координације и значаја примене информационих операција (психолошких операција, обмањивања, дезинформисања и сајбер операција) дат је одређени допринос обogaћивању теорије у вези са активностима које улазе у спектар рада савремених обавештајних служби.

На практичном нивоу, резултати истраживања допринели су бољем разумевању ове проблематике, што је од великог значаја за развијање стратегија превенције, сузбијања и управљања безбедносним ризицима у информационом простору на националном нивоу. Осим тога, анализом доктринарних докумената, организација, искустава и метода деловања страних обавештајних служби на територији Републике Србије у примени информационих операција, створиле су се теоријске основе за доградњу доктринарних докумената Републике Србије у сфери примене информационих операција ради одбране националне безбедности. Концепт управљања безбедносним ризицима у информационом простору са аспекта националне безбедности захтева усаглашавање националног законодавства са постојећим међународним стандардима. С обзиром на неминовност предстојеће убрзане „информатизације“ нашег друштва, процес стандардизације у овој области намеће се као један од приоритета националне безбедности. На основу добијених резултата истраживања изведени су и одређени закључци који би могли да се искористе за ревизију модела ангажовања безбедносних служби Републике Србије у реализацији информационих операција.

III Основне хипотезе од којих се полази у истраживању

Сагледавајући актуелност и повећан значај употребе информационих операција у савременим сукобима, уз констатацију да савремене обавештајне службе у свом раду значајно користе психолошке операције, обмањивање, дезинформисање, а у последње

време и операције у сајбер простору, као и то да у теорији није до краја описана посебност примене ових активности у оквиру обавештајног и контраобавештајног рада, као ни у оквиру субверзивних дејстава обавештајних служби, а из перспективе доградње теоријских и практичних основа употребе информационих операција за одбрану националне безбедности, рад полази од опште претпоставке која је, спроведеним истраживањем, потврђена.

Општа хипотеза:

Савремене обавештајне службе, суочене са новим ограничењима у раду, конкуренцијом других служби и институција у сфери информативне делатности, и достигнућима у развоју информационо-комуникационе технике, значајно се ангажују на извођењу активности које се сврставају у спектар информационих операција, што указује на посебност ових активности у односу на остале активности које спадају у домен рада савремених обавештајних служби.

Посебне хипотезе

1. У савременим политичко-безбедносним теоријама, навођење информационе делатности као посебног елемента (стуба) националне моћи, информационог ратовања као новог и значајног вида сукоба, указује на актуелну потребу теоријске доградње и уградње информационих операција, као посебних активности од значаја за одбрану националне безбедности, конкретно дефинисања улоге обавештајних служби у извођењу информационих операција за одбрану националне безбедности.
2. Савремене обавештајне службе, значајно се ангажују на извођењу психолошких операција, дезинформисања, обмањивања, и операцијама у сајбер простору, активности које се могу класификовати као посебне врсте "тајних операција"- "активних мера", тј. информационих операција обавештајних служби.
3. Актуелне војне и политичко-безбедносне теорије других земаља пружају нова сазнања о информационим операцијама и њиховој улози у обавештајној делатности, што представља довољну основу за доградњу теорије о посебном месту и улози информационих операција у раду институција које су основни носилац обавештајне делатности.

4. Анализа искустава у ангажовању обавештајних служби у савременим оружаним и другим сукобима пружа значајну основу за систематизацију и доградњу постојећих сазнања о практичној примени информационих операција, као посебних операција у раду савремених обавештајних служби, где се примењују посебне методе, технике и средства.

У закључним разматрањима дисертације, посебна пажња посвећена је објашњењу резултата истраживања, те је констатовано да су све хипотезе од којих се пошло у истраживању научно потврђене или делимично потврђене, са чиме је сагласна и ова комисија.

Начин истраживања и избор метода одређени су дефинисаним проблемом истраживања, теоријским и операционализованим предметом истраживања, претпостављеном хипотетичком основом и комплексношћу предмета истраживања.

Комплексност истраживаног феномена, хипотетички оквир и постављени циљеви истраживања опредељују комплементарну примену више метода за прикупљање искуствене евиденције и за њену анализу. Поред општих метода научног истраживања (анализе, синтезе, индукције, дедукције), при изради дисертације коришћени су активно истраживање теоријског и емпиријског карактера. Реч је о доминантно квалитативном истраживачком приступу, јер је недовољна теоријска изграђеност на пољу примене информационих операција у обавештајном, контраобавештајном и субверзивном раду условила претежно експлораторну природу успостављених истраживачких захтева.

Због комплексности проучаваног феномена, с циљем постизања што већег степена поузданости и обухватности, ово истраживање је обухватило како анализу различитих извора података, тако и комплементарно коришћење различитих истраживачких метода: преглед научне и стручне литературе, метод секундарне анализе; метод анализе садржаја, метода анализе случаја и интервју.

У теоријском делу истраживања, примењена је квалитативна анализа научне, доктринарне и стручне литературе и друге релевантне грађе из области обавештајног рада и информационих операција. Углавном је коришћена и анализирана инострана литература и истраживачка искуства (већи број стручних књига, монографија, студија, доктринарних докумената, приручника и чланака). У нашој литератури проблем информационих операција обавештајних служби, врло је ретко обрађиван. У постојећој домаћој литератури, проблеми везани за ову појаву нису свеобухватно нити на систематски начин тематизовани, те је домаћа литература, углавном, коришћена за разматрање основних појмова и националне законске регулативе.

У емпиријском делу истраживања, коришћена је метода анализе случаја имајући у виду да је ова метода адекватна када се истражује појава која до тада није била предмет научног истраживања, што може, једним делом, да се каже за информационе операције и посебност њихове примене када су у питању обавештајне службе. Ова метода је искоришћена за истраживање посебности и специфичности примене информационих операција у оквиру конкретних војних или обавештајних операција, које су у обавештајној теорији издвојене као целине. За анализу су узете конкретне операције – случајеви који су теоријски обрађени у обавештајној и безбедносној теорији, који су оцењени као карактеристични примери примене информационих операција у обавештајном раду, у контраобавештајном раду и субверзивном раду обавештајних служби. У истраживању се ишло са претпоставком да су изучавани случајеви типични, и да анализа наведених случајева омогућује генерализацију посебности примене информационих операција у наведеним садржајима рада обавештајних служби. Посебност је анализирана у односу на задатке, организацију рада, примењене технике, мете информационих операција, обавештајне методе примењене за извођење информационих операција, задатке, време и обим трајања операције, ефекат примењених техника и друге особености.

У циљу продубљивања теоријских знања спроведен је *интервју са експертима*. Обухваћен је спектар типова испитаника који су се бавили обавештајним и контраобавештајним радом и стручњака који могу да пруже релевантне податке о субверзивном раду обавештајних служби, као и о информационим операцијама, чиме је значајно проширена база података потребних за истраживање. Питања у интервјуу су израђена и структурисана у складу са операционим одређењем предмета истраживања и системом хипотеза.

Емпиријски подаци добијени овим методама су анализирани путем квалитативне анализе и статистичком методом и послужили су за допуну резултата теоријског дела истраживања.

IV Кратак опис садржаја дисертације

У Уводу дисертације и Теоријско-методолошки оквир истраживања (стр. 1-17) формулисани су проблем и предмет истраживања, циљеви истраживања, хипотетички оквир, методе и технике истраживања, очекивани резултати и научни допринос

истраживања.

Предмет **првог поглавља дисертације**, *Основна обележја информационих операција* (стр. 18-31), је анализа савремених ставова теоретичара и „истока“ и „запада“ о појму, циљевима, врстама и техникама информационих операција, као и одређења значаја тих операција за остваривање моћи у информационој сфери и информационој безбедности. Анализом западних теоријских приступа идентификовано је постојање офанзивне и дефанзивне природе информационих операција, при чему је циљ офанзивних активности остварење информационе супериорности, односно утицај на информације и информационе системе противника, а дефанзивних – заштита сопствених информација и система. Са друге стране, анализом ставова руских теоретичара, истакнут је шири приступ при дефинисању и објашњавању природе информационих операција, и прецизира се да крајњи циљ њиховог извођења није само утицај на информације и информационе системе противника, него и промена интелекта противничке стране. Према примењеним средствима, информационе операције су класификоване на: операције које се спровode информационо-техничким средствима и операције које се изводе информационо-перцептивним средствима. Коначно, информационе операције су класификоване по специфичним техникама којима се примењују на неколико базичних типова: психолошке операције, обманљивање, дезинформисање, прикривање и операције у сајбер простору. У првом делу су презентовани и ставови бројних еминентних теоретичара, у којима они обавештајну делатност класификују као једну од активности за вођење сукоба у информационој сфери.

Из спроведене анализе, изведени су конкретни закључци о повезаности обавештајног рада са главним техникама информационих операција.

Предмет **другог поглавља дисертације**, *Основна обележја савремених обавештајних служби* (стр. 32-58), је анализа савремених теоријских приступа појмовног и предметног одређења обавештајних служби, при чему је истакнут проблем непостојања целовите и опште прихватљиве дефиниције појма „обавештајно“ и његове унутрашње структуре. Потом су дефинисане и анализиране активности које улазе у спектар рада савремених обавештајних служби: обавештајни, контраобавештајни и субверзивни рад. Анализом су изведени закључци о томе да су савременим обавештајним службама додељени нови задаци, да савремене обавештајне службе значајно користе субверзивна дејства као облик „активног обавештајног рада“ са циљем да се „нешто деси“, док се традиционални обавештајни рад користи за доношење правилних одлука о томе „шта може да се деси“. У вези са тим, констатована је истоветност циљева појединих активности које се у обавештајној теорији сврставају у „тајне акције“ „активне мере“, „субверзивне дејства“ или "необавештајна дејства", са офанзивним информационим операцијама. Такође,

презентовани су теоријски ставови у вези са врстама, начелној организацији и методима рада савремених обавештајних служби.

Предмет **трећег поглавља дисертације**, *Посебност информационих операција у обавештајном раду*, (стр. 59-124), је анализа ставова домаћих и страних обавештајних теоретичара, одредаба релевантних обавештајних доктрина, као и одабраних случаја обавештајних пропуста у периоду од Другог светског рата до данас, у вези са посебности информационих операција у обавештајном раду, пре свега у фази прикупљања и анализе обавештајних података.

Анализом ставова еминентних теоретичара закључено је да је информационо окружење у коме раде савремене обавештајне службе производ стратешких активности противника, које данас називамо информационим операцијама, као и да су информационе операције тако дизајниране да стварају две основне карактеристике информационог окружења које имају утицај на фазу прикупљања и анализе: а) презасићено информационо окружење, или такозвано „бучно окружење“ за које обавештајни теоретичари сматрају да представља повољније окружење за постизање стратегијског изнењађења, и б) сиромашно информационо окружење – недостатак информација, за које теоретичари сматрају да представља неповољније окружење за постизање стратегијског изненађења, а самим тим неповољно окружење за извођење информационих операција.

У вези са посебношћу информационих операција за фазу прикупљања података, квалитативном анализом расположивих теоријских извора и доктрина, закључено је да су све методе прикупљања обавештајних информација подложне обмањивању и утицају противничких информационих операција. Због тога се, у оквиру фазе прикупљања обавештајних података, мора дати већи нагласак на заштиту својих извора и метода прикупљања од дејства противничких информационих операција. Установљено је да током фазе прикупљања података постоји посебност задатака прикупљачких органа – који су усмерени на прикупљање података за потребе припреме извођења и мерења ефеката сопствених информационих операција, као и посебност задатака на плану заштите од противничких информационих операција. Констатовано је да се ова врста података, у нормалним условима, прикупља у склопу целокупног, свеобухватног обавештајног истраживања и општег контекста задатака. Задаци који се додељују обавештајним прикупљачким органима груписани су у две групе: 1) подаци о обавештајном систему противника, (највише се траже и најкориснији су подаци како противник прикупља и процесуира информације, предрасуде у аналитичкој служби противника и који аналитички модел користи противник) и 2) подаци о карактеру и манама противничког руководства и циљних група. Идентификовани су и следећи посебни задаци прикупљачких органа у заштити од противничких информационих операција: квалитетна селекција и избор

људства, стална контрола искрености извора као и тачности информација које извор доставља. Оцењује се, да је услов свих услова одбране – солидна заштита извора и метода прикупљања обавештајних података, јер је установљено да су све методе прикупљања обавештајних информација подложне утицају противничких информационих операција, јер су циљеви противника: слабљење супарничких прикупљачких капацитета, преоптерећење супарничког обавештајног система и стварање конфузије у супарничком обавештајном систему. Другим речима, у мерама заштите по значају се прво наводи важност контраобавештајне и безбедносне заштите извора, па онда прикупљање информација из више извора и прикупљање информација путем више прикупљачких метода. У вези с питањем, које се обавештајне методе највише користе за прикупљање података, мерење ефеката, извођење и подршку сопствених информационих операција, посебно је истакнут значај информација добијених путем људских извора из структуре непријатеља (HUMINT) и информација добијених путем техничких извора (TECHINT).

У вези са посебношћу информационих операција у оквиру фазе анализе података, анализом теоријских и доктринарних ставова, закључено је да у фази анализе постоји посебност задатака аналитичких органа усмерених на припрему извођења сопствених информационих операција, као и посебност задатака аналитике на плану заштите од противничких информационих операција. Везано с тим, идентификовани су следећи задаци обавештајне аналитике на плану подршке сопствених информационих операција: изучавање циљне групе, формирање радне базе података, анализа процеса, механизма и система путем којих противник прикупља информације, доноси одлуке, доставља и спроводи одлуке; анализа људског фактора обавештајног система и доносиоца одлука код противника; анализа могућности утицаја на мете путем обмане; идентификација циљних група, одређивање вероватне сфере утицаја, учествовање у изради плана операције и анализа ефеката примењених техника информационих операција. Такође, идентификовано је постојање посебности задатака аналитичких органа у мерењу ефеката сопствених информационих операција, и то на основу података добијених анализом медија, тј. отворених извора, људских и других извора, чиме се наглашава важност аналитичких органа у мерењу ефеката. Као што је наведено, истраживањем су идентификовани посебни задаци и методи рада аналитике у заштити од противничких информационих операција. У то се убрајају: прикупљање информација из више извора, прикупљање информација коришћењем више прикупљачких метода, непрекидна евалуација поузданости извора и кредибилитета информација, коришћење вишеструких и

доказаних аналитичких метода (нпр., употреба Црвених тимова, Ђавољих адвоката, Алтернативна хипотеза), и обавеза сталне будности аналитичара на могућност да може бити обманут. Сходно томе може се закључити да у сталне задатке аналитичара спада разоткривање мера тајности и обмане које противнички државни и недржавни актери користе с циљем обмањивања противника и сакривања својих стварних намера и идентификовање релевантних и дијагностичких информација из већег обима двосмислених и контрадикторних података који се добијају како путем отворених, тако и путем тајних извора и средстава. На основу ових ставова закључено је да противничке информационе операције представљају значајан и континуиран изазов за аналитичку делатност, примењене аналитичке методе, односно изазов за самог обавештајног аналитичара.

Везано са обележјима информационих операција од значаја за аналитички рад, из наведених теоријских ставова закључено је да су обавештајно особље, пре свега аналитичари, примарна мета противничких техника информационих операција – обмањивања, дезинформисања и прикривања. Циљ противничких информационих операција, у односу на савезничке аналитичке капацитете, класификован је у: 1) напад на обавештајни систем противника с циљем постизања ефеката информационог загушења и преоптерећења противника и на тај начин умањења аналитичких способности противника, 2) напад на противничке аналитичаре, њихову перцепцију, ментални логички и аналитички процес и 3) напад и поремећај процеса процесуирања информација код противника, с циљем да се избегне процес филтрирања информација, омогући директно достављање информација од извора ка доносиоцу одлука и на тај начин постигне ефекат информационе анархије.

Анализа одабраних случајева конкретних војних сукоба или операција (савезничка операција „Бодигард“ у Другом светском рату, Кубанска криза 1962. године, „Јомкипурски рат“ 1973. године између Израела с једне и Сирије и Египта с друге стране, обавештајни пропусти САД из 2002. и 2003. године у вези са ирачким оружјем за масовно уништење, и обавештајни пропусти Ирака током операције „Пустињска олуја“) допринела је додатној идентификацији следећих карактеристичних обележја информационих операција од значаја за прикупљачки и аналитички рад: информационе операције карактерише висока централизација, координација и тајност планирања, што потврђује

претпоставку да се информационим операцијама руководи из посебних организационих целина обавештајних служби; информационе операције су свеобухватне јер се примењују преко свих познатих противничких канала и метода за прикупљање обавештајних података, што такође потврђује претпоставку о потреби високе координације ових активности; информационе операције су спровођене путем већине техника, односно путем обмањивања, дезинформисања и прикривања; информационе операције имале су за циљ да потврде постојећа уверења и предрасуде противничког руководства и њихове аналитичке службе; нападани су како тактички обавештајни извори противника, тако и стратегијски, што такође указује на свеобухватност ових операција; успех информационих операција зависио је од тога да ли су сви или бар већина противничких обавештајних извора и прикупљачких органа стављени „под контролу“ супротне стране; у њиховој примени, коришћене су унутрашње мане противничких аналитичких обавештајних служби, што су подаци до којих је веома тешко доћи и који представљају информације од највећег „обавештајног значаја“, а то су: уврежено мишљење противничке аналитичке службе о супротној страни и постојећа предубеђења противничке обавештајне службе.

Предмет **четвртог поглавља дисертације**, *Посебност информационих операција у контраобавештајном раду*, (стр. 125-200), је анализа ставова домаћих и страних обавештајних теоретичара, одредаба релевантних и безбедносних и контраобавештајних стратегија и доктрина, као и одабраних случаја обавештајних пропуста у периоду од Другог светског рата до данас, у вези са посебности информационих операција у контраобавештајном раду, пре свега у безбедносни рад, контрашпијунажу и противсубверзивни рад.

У вези са посебности информационих операција у контраобавештајном раду, у оквиру реализације безбедносних задатака, анализом теоријских ставова закључено је да је супротстављање информационим операцијама страних обавештајних служби посебан задатак безбедносног рада. У том смислу, теорија истиче да заштита од противничке обмане представља један од највећих изазова и задатака безбедносног рада. Због тога контраобавештајна теорија наглашава важност рада аналитичара који раде на идентификацији противничких операција обмањивања. Супротстављање противничким психолошким операцијама такође спада у делокруг безбедносног рада обавештајних служби, препознавањем, разоткривањем, разобличавањем и оповргавањем противничких

пропагандних операција објективним чињеницама на логичан, доследан и убедљив начин. Анализом одредби безбедносних стратегија развијених земаља потврђен је закључак да је одбрана од страних информационих операција задатак посебних организационих јединица, које имају задатак да заштите националну информациону сферу и онемогуће пропагандне активности, дезинформације и манипулације које доприносе ширењу социјалних, верских и националних нереда и мржње.

Истраживањем је идентификовано да се технике информационих операција користе у безбедносним облицима контраобавештајног рада. На тај закључак нас наводе ставови да је одвраћање један од принципа безбедносног рада и да се он може остварити и применом техника дезинформисања и психолошких операција у циљу одвраћања, обесхрабтивања противника, његовог парализовања или преношења поруке о „неприхватљивој штети“. У безбедносним активностима обавештајних служби, коришћење контрапсихолошких операција, дезинформација и обмањивања врши се ради заштите на ужем и ширем плану. На ужем плану, овом планском делатношћу обухватају се све виталне делатности обавештајних служби и државних органа које треба сакрити и маскирати – заштита интереса, тајни и активности државних органа, безбедносно осетљивих радних места у структури државе, обавештајних, безбедносних служби и оружаних снага.

У вези са посебношћу информационих операција у оквиру контрашпијунаже, спроведеном анализом закључено је да постоји посебности задатака контрашпијунаже на плану примене информационих операција, као и на плану одбране од противничких информационих операција. У теорији је наглашен став да је један од важнијих циљева контрашпијунаже довођење у заблуду противничке обавештајне службе путем обмане. У том смислу, у оквиру функције експлоатације и искоришћења страних обавештајних активности, истиче се став да је крајњи циљ контраобавештајног рада коришћење обавештајних потенцијала страних служби као канала за извођење превара, обамана и управљања перцепцијом противника. На посебност задатака контрашпијунаже на плану примене информационих операција указују и одредбе да се неутрализација, као један од принципа контрашпијунаже, поред обмањивања, може остварити и применом технике дезинформисања.

Анализирајући примену појединих техника информационих операција за реализацију задатака контрашпијунаже, може се закључити да се дезинформисање може користити за остваривање различитих специфичних нивоа контраобавештајних циљева, од стандардних циљева (откривање непријатељске делатности, интересовања страних обавештајних и војнообавештајних служби) до виших и ширих националних циљева, и то од тактичких до стратегијских.

Анализом контраобавештајних стратегија потврђен је закључак о посебности информационих операција у контраобавештајном раду служби великих земаља, у смислу: да је идентификовање и супротстављање страном обмањивању дефинисано као један од најважнијих и посебних контраобавештајних циљева, да је сходно томе идентификовање и супротстављање страном обмањивању дефинисан као посебан задатак контраобавештајних органа, и да у том смислу у западним службама постоји посебна дисциплина и линија рада аналитике, тј. посебна дужност – аналитичар страних операција обмањивања и прикривања – као једне од најизазовнијих и најтежих обавештајних дисциплина. Слично, и анализом одредаби контраобавештајних стратегија у сајбер простору развијених земаља потврђен је закључак да информационе операције представљају посебан задатак у раду контраобавештајних органа. Њихова примена усмерена је према противничким обавештајним службама у смислу утицаја на њихову реалну перцепцију оперативног и глобалног окружења, на њихове обавештајне податке и обавештајне информације, као и процене ризика страних служби.

Резултати анализе војних и контраобавештајних доктрина западних земаља (Доктрина здружених операција Министарства одбране из 1999. године, Здружена обавештајна доктрина МО Велике Британије из 2011. године, Доктрина САД за психолошке операције из 2005. године, Здружена обавештајна Доктрина МО САД из 2013. године и Здружена обавештајна, контраобавештајна и безбедносна доктрина НАТО 2003. године) потврдили су раније закључке о посебности задатака контрашпијунаже на плану одбране од противничких информационих операција. Информационе операције се третирају као директна претња безбедности сопственим обавештајним изворима, снагама и операцијама, због чега контраобавештајни рад има пресудну улогу у заштити сопствених извора и снага од утицаја противничких информационих операција. Наводи се да је контраобавештајна заштита извора од критичне важности за веродостојност података

које достављају сопствени обавештајни извори. Ови задаци контраобавештајних органа класификовани су тако да контраобавештајни рад има важну улогу у процесу: а) идентификовања противничке пропаганде и других техника информационих операција, б) прикупљања и анализе података о противничкој пропаганди и другим техникама информационих операција и в) подршци спровођењу контрапропаганде и одбрамбене информационе операције.

На плану супротстављања субверзивном деловању, анализом обавештајне теорије закључено је да информационе операције такође представљају посебан задатак у раду обавештајних служби. На ширем друштвеном плану, применом контрапсихолошких операција, службе остварују заштиту националног информационог простора, од субверзивног утицаја страних обавештајних служби, с циљем да разоткрију, дискредитују и подрију носиоце прикривених психолошких операција и побију поруке таквих операција.

Анализа одабраних случајева конкретних кризних ситуација или контраобавештајних операција (информационих операција које је спровела Индија с циљем прикривања и заштите тајности подземних нуклеарних тестова 1998. године у Покхрану, информационих операција које је изводио Совјетски Савез ради заштите обавештајних извора и обавештајних операција према САД, информационих операција обавештајних служби САД изведених ради супротстављања совјетској шпијунажи – контраобавештајна операција Farewell и информациона операција „Писмо“ Службе државне безбедности (СДБ) бивше СФРЈ спроведене у циљу супротстављања субверзивним и терористичким активностима непријатељске емиграције) идентификована су нека од карактеристичних обележја информационих операција од значаја за контраобавештајни рад: обмањивање, дезинформисање и психолошке операције, а посебно прикривање, биле су најпримењеније технике током реализације ових операција, које су примењиване како према противничким обавештајним изворима, тако, још строжије према сопственим и савезничким круговима; примена техника информационих операција путем дипломатских и других обавештајних метода (HUMINT, IMINT) имало је за циљ смањење прикупљачких капацитета противничких обавештајних служби. Примена ових техника показала је високу ефикасност реализације задатака на безбедносном плану, на плану супротстављања шпијунажи и супротстављања субверзивним дејствима.

Постојала је посебна „линија рада“, посебна организациона целина и централизовано руковођење у примени информационих операција у контраобавештајном раду. Ове технике су се примењивале за реализацију како тактичких тако и стратегијских циљева. За реализацију стратегијских и дугорочних операција било је потребно обезбедити континуитет у раду обавештајних служби, како у кадровском тако и другом смислу.

Предмет **петог поглавља дисертације**, Посебност информационих операција у субверзивном раду, (стр. 201-303), је анализа ставова домаћих и страних обавештајних теоретичара, стране научне и стручне литературе и конкретних случајева информационих операција које су обавештајне службе изводиле ради реализације субверзивних активности. Анализом наведених извора, закључено је да постоје многе посебности субверзивних информационих операција у раду обавештајних служби, као што је бројност легалних и илегалних метода примене ових операција, посебност координације извођења субверзивних информационих операција на политичком нивоу, посебност интерагенцијске координације извођења субверзивних информационих операција, постојање посебних организационих целина у обавештајним службама и специјалним снагама развијених земаља за њихово извођење и посебност финансирања субверзивних информационих операција обавештајних служби, имајући у виду да су информационе операције биле једна од најзначајнијих, а вероватно и често најзначајнија ставка у буџету обавештајних служби развијених земаља за извођење субверзивних дејстава. У зависности од конкретних прилика у међународној заједници, буџет за субверзивне информационе операције великих сила износио је око 15 до 40 посто од укупног буџета за извођење субверзивних дејстава, што указује на велики обим и масовност ових операција.

Анализом конкретних информационих операција (информационе операције у субверзивном раду САД према Чилеу од 1963. до 1973. године, улога западних обавештајних служби у субверзивној информационој операцији „Потоковица“ 1999. године, искуства употребе информационих операција током сукоба на тлу бивше СФРЈ, информационе операције НАТО-а током бомбардовања СРЈ и информационе операције у субверзивном раду западних обавештајних служби током промене власти у Србији октобра 2000. године) потврђен је закључак о постојању многих значајних посебности у њиховој примени на овом плану. Закључено је да су наведене операције дугорочне вишегодишње операције, најчешће регионалног или глобалног карактера, које захтевају централизовано, континуирано и дугорочно планирање, којима руководи посебна

организациона целина обавештајне службе, координационо тело или интерресорни састав. Поред наведених тела за руковођење овим операцијама, формирају се и експертске групе за подршку извођења информационих операција, формирају се пунктови за продукцију пропагандних материјала и широка мрежа сарадника за њихову дистрибуцију и рад на терену. У случају потребе да операција оствари масовни и глобални карактер, обавештајне службе су, у циљу обезбеђења потребних капацитета и резултата, остваривале сарадњу, удруживале капацитете и спроводиле тесну координацију активности са сличним специјализованим целинама у савезничким обавештајним службама за извођење информационих операција.

Предмет **шестог поглавља дисертације**, *Анализа посебности информационих операција у раду обавештајних служби – резултати добијени интервјуисањем*, (стр. 304-338), је анализа одговора испитаника, чиме се настојило потврдити резултати теоријског дела истраживања о постојању посебности примене информационих операција у обавештајном, контраобавештајном и субверзивном раду савремених обавештајних служби. Анализом одговора испитаника прикупљени су подаци који нису у довољној мери доступни у обавештајној теорији, а који су помогли помогну у доношењу закључка не само о постојању посебних задатака, него и о постојању или непостојању посебне линије рада, посебног руковођења и постојању посебних организационих целина за извођење информационих операција у обавештајним службама.

Анализом ставова испитаника о посебности информационих операција у прикупљачком раду, потврђен је закључак о постојању посебних задатака на плану подршке извођењу сопствених информационих операција, као и на плану заштите од противничких информационих операција. Ова врста података, у нормалним условима, прикупља се у склопу целокупног, свеобухватног обавештајног истраживања и општег контекста задатака. Са друге, закључено је да у малим и дефанзивним службама, не постоји стална посебна „линије рада“ која је усмерена на прикупљање података који се користе за подршку извођењу сопствених информационих операција, или за одбрану од противничких операција. Посебна „линија прикупљања“ ових података се активира у фази припреме и извођења конкретне информационе операције. У великим и офанзивним службама, по оцени испитаника, оваква стална линија рада прикупљачких органа је посебно издвојена и константна.

Анализом ставова испитаника о посебности информационих операција у аналитичком раду, потврђен је закључак о постојању издвојених, посебних задатака

аналитике на подршци извођења сопствених информационих операција, као и на плану идентификације противничких информационих операција. Међутим, у малим и дефанзивним службама, не постоји стална посебна „линија рада“ аналитичких органа која је усмерена на обраду, анализу и припрему материјала и информација који се користе за подршку извођења сопствених информационих операција, односно за идентификацију противничких операција, већ се оваква линија активира у фази припреме и извођења конкретне информационе или друге операције. У великим и офанзивним службама, по оцени испитаника, оваква стална „линија рада“ аналитичких органа је посебно издвојена и константна. Са друге стране, у циљу идентификације противничких информационих операција, службе користе посебну организацију рада. Мање службе посебну организацију рада користе „ад хок“, по потреби, у облику као што је организовање интерресорних састанака где се проверава квалитет и тачност информација, формирање посебних тимова искусних аналитичара, формирање контролних група, које одржавају тесан контакт са оперативним делом. Ова посебност организације је стална и израженија у већим обавештајним службама.

Анализом одговора испитаника о посебности информационих операција у контраобавештајном раду, потврђен је закључак о постојању посебности задатака примене техника информационих операција на плану реализације безбедносних задатака, на плану контрашпијунаже и у противсубверзивном раду. Са друге стране, констатовано је да не постоји стално издвојена и посебна „линија рада“ контраобавештајних органа која подразумева употребу техника информационих операција за реализацију безбедносних задатака и противсубверзивних дејстава.

Оно што треба истаћи јесте да, на плану супростављања шпијунажи, у већини служби постоји посебна „линија рада“ примене техника информационих операција као што су обмањивање и дезинформисање. Посебност организационе целине која руководи применом информационих операција на плану контрашпијунаже постоји у смислу да ову активност у мањим службама спроводи руководство службе. У већим службама овакве целине су више организацијски издвојене и развијене. Основни циљ примене информационих операција на плану контрашпијунаже је, да се, обмањивањем и дезинформисањем оствари пресецање противничких обавештајних активности. Други циљ може да буде нерационално трошење обавештајних капацитета противника.

Анализом одговора испитаника о посебности информационих операција у субверзивном раду, потврђени су резултати теоријског истраживања о постојању посебности задатака, посебне организације и посебних организационих целина у обавештајним службама за извођење ових операција. Констатовано је да за извођење ових субверзивних дејстава, посебне организационе целине постоје пре свега у великим и офанзивним обавештајним службама. Код мањих и дефанзивних служби, овакве целине ретко постоје, већ се посебност организовања остварује кроз руководећи кадар, преко најодговорнијих људи управе, аналитике и оперативе.

У седмој целини, Закључак (стр. 338-353), кандидат сумира резултате истраживања, даје закључна разматрања и доприносе рада, као и могуће правце даљих истраживања.

На крају, у Литератури и Интернет изворима (стр. 356-377), систематизован је списак референци и извора релевантних за реализацију ове дисертације.

V Остварени резултати и научни допринос дисертације

Докторска дисертација мр Милана Миљковића имала је за циљ да истражи и анализира посебност информационих операција у раду савремених обавештајних служби. Сложеност и значај истраживане проблематике нужно су захтевали мултидисциплинарни приступ. Кандидат је, на основу јединствене методологије, извршио анализу теоријске и доктринарне заснованости постављених хипотеза о посебности информационих операција у обавештајном, контраобавештајном и субверзивном раду савремених обавештајних служби. У емпиријском делу истраживања, кандидат је приступио анализи одабраних случајева примене информационих операција у раду обавештајних служби. У циљу продубљивања прикупљених сазнања, спроведен је и интервју са експертима. Обухваћен је широк спектар испитаника који су се бавили обавештајним и контраобавештајним радом и стручњака који могу да пруже релевантне податке о субверзивном раду обавештајних служби, као и о информационим операцијама.

Општа хипотеза потврђена је резултатима истраживања треће, четврте, пете и шесте целине. Кандидат истиче да резултати истраживања указују на то да су информационе операције интегрисане у свим аспектима рада савремених обавештајних служби, да се обавештајне службе значајно ангажују не само за извођење информационих

операција, него и за заштиту од противничких информационих операција, као и да је посебност информационих операција нарочито изражена у субверзивном раду савремених обавештајних служби.

Прва посебна хипотеза - о потреби дефинисања улоге информационих операција у одбрани националне безбедности, као и улоге обавештајних служби у извођењу информационих операција за одбрану националне безбедности – потврђена је резултатима истраживања из првог поглавља, као и резултатима истраживања из трећег, четвртог и петог поглавља. По оцени кандидата, друга посебна хипотеза потврђена је резултатима истраживања из петог поглавља, у коме су изнети бројни примери примене техника информационих операција у субверзивном раду. Трећа посебна хипотеза потврђена је резултатима истраживања треће, четврте и пете целине, у којима су квалитативном анализом обавештајних, контраобавештајних, безбедносних и војних доктрина, идентификовани бројни посебни задаци обавештајних и контраобавештајних органа у извођењу информационих операција. Анализом случајева конкретних оружаних сукоба и кризних ситуација, у трећој, четвртој и петој целини, у којима су систематизована бројна сазнања о практичној примени информационих операција у раду обавештајних служби, потврђена је четврта посебна хипотеза.

Сходно дефинисаном предмету, проблему и циљевима истраживања, научно теоријски допринос дисертације наукама безбедности се огледа у следећем:

- изабрана је комплексна област за истраживање, мултидисциплинарна и динамична по својој природи. Приказана је актуелност и значај информационих операција у савременим сукобима и кризним ситуацијама, а посебно у раду савремених обавештајних служби, чиме су употпуњена знања о феноменолошким странама посматраног проблема;
- дата је дефиниција појма информационих операција, на систематичан начин извршена је њихова класификација и систематизација, као и научна дескрипција техника за њихово извођење, чиме је обogaћена теоријска мисао и појмовно-категоријални апарат безбедносних и војних наука;
- дат је допринос изградњи појмовно-категоријалног апарата у вези са феноменима информационе моћи и информационе безбедности;
- дат је допринос изградњи појмовно-категоријалног апарата у вези са субверзивним дејствима која подразумевају технике информационих операција - „субверзивне информационе операције“, имајући у виду да се у домаћој литератури користе бројни и разноврсни термини за активности које су по свом називу и природи истоветне или сличне техникама које се у иностраној литератури сврставају под информационе операције;

- дефинисани су посебни задаци обавештајних служби на плану примене информационих операција у обавештајном, контраобавештајном и субверзивном раду;
- дефинисане су активности контраобавештајног рада у оквиру којих постоји посебна „линија рада“ и „посебна организација“ информационих операција;
- дат је допринос систематизацији модела субверзивних информационих операција, који нису у потпуности одређени и дефинисани у теорији о обавештајном раду;
- дат је допринос класификацији легалних и илегалних метода примене информационих операција у субверзивном раду;
- дефинисана је посебна организација, координација и посебне организационе целине обавештајних служби за реализацију информационих субверзивних дејстава.

Тема посебности информационих операција у раду савремених обавештајних служби је актуелна како са теоријског тако и са емпиријског аспекта. Истраживана проблематика спада у ред недовољно истраживане материје, не само код нас већ и у свету.

Проблематика обрађена у овом раду, није раније обрађивана на начин на који је то кандидат учинио, чиме је дао допринос решавању актуелног и сложеног задатка. Комисија констатује да докторска дисертација кандидата мр Милана Миљковића представља значајан допринос научном сазнању у области наука безбедности.

VI Закључак и предлог Комисије

Кандидат мр Милан Миљковић испунио је све формалне услове за пријаву докторске дисертације на Факултету безбедности. На основу анализе и критичке оцене докторске дисертације, Комисија је једногласно закључила:

1. Докторска дисертација „Посебност информационих операција у раду савремених обавештајних служби“, кандидата мр Милана Миљковића је урађена у складу са одобреном пријавом на коју је сагласност дало Наставно научно веће Факултета безбедности и Стручно веће Универзитета у Београду. Предмет пријављене докторске дисертације је друштвено и научно релевантан.
2. Дисертација по свом садржају, методолошком приступу, добијеним резултатима и предложеним мерама представља свестрану, комплексну и критичку анализу посебности

информационих операција у раду савремених обавештајних служби. Кандидат полази од актуелних теоријских сазнања у области наука о безбедности, постављајући утемељене и истраживачки плодне хипотезе, које је на методолошки коректан начин испитао, дајући допринос проширивању фонда теоријског знања.

3. Поред научно-теоријског, дисертација има и друштвено-практични допринос, будући да резултати истраживања могу бити добар основ за изградњу доктринарног, нормативног и институционалног оквира употребе информационих операција у раду служби безбедности Републике Србије ради одбране земље.

4. На основу укупне анализе текста дисертације, кроз јасан и прегледан ток излагања изложен је низ релевантних научних и стручних информација које су систематизоване, уопштене и повезане у компактну целину, као основа за будућа истраживања. Комисија једногласно оцењује да докторска дисертација кандидата мр Милана Миљковића представља оригинално и вредно дело настало као резултат самосталног истраживачког рада.

Имајући у виду наведене констатације и значај истраживања, Комисија позитивно оцењује урађену докторску дисертацију и једногласно Наставно научно већу Факултета безбедности Универзитета у Београду

ПРЕДЛАЖЕ

1. Да Научно наставно веће Факултета безбедности Универзитета у Београду прихвати позитивну оцену докторске дисертације кандидата мр Милана Миљковића под насловом: „Посебност информационих операција у раду савремених обавештајних служби“.

2. Да стави на увид јавности оцењену дисертацију и саму оцену у законом предвиђеном року и да своју одлуку о оцени дисертације за јавну одбрану упуту Већу научних области правно-економских наука Универзитета у Београду, ради давања сагласности на исту, и

3. Да по добијеној сагласности Већа научних области правно-економских наука Универзитета у Београду, образује Комисију за одбрану и одобри јавну одбрану ове докторске дисертације.

У Београду, 04.02.2016.

К О М И С И Ј А

1. Др Радомир Милашиновић, редовни професор
2. Др Владимир Н. Цветковић, редовни професор
3. Др Драган Симић, редовни професор